

Mellékletek

Vörösmarty Mihály

Az örök zsidóval kapcsolatos versek, töredékek

(kritikai kiadás szerinti datálással)

1. számú töredék

2. számú töredék

[AZ ÖRÖK ZSIDÓ ELSŐ VÁZLATA]

(Vigjáték.)

A' halál eljő egy öreg részegest elvinni a' halál öltözete fekete frak 's utobbi egészen módi szerént egyedül sapad-
sága 's a' kasza jelentik hivatalát, 's hurczolni kezdi
az öreget; de az egy pohár borra híja a' halált 's az meg-
5 részegedvén vállára veszi 's kiviszi a' sírkertbe temetni,
azonban zaj hallik a' részeg elszalad 's a' halál felébredvén
egy fiatal leánykát talál ki szeretője sírját jött látogatni;
a' leánya kegyelemért könyörög 's halálnak adja magát
olly feltétel alatt, hogy szeretője föléleledjen. Az meg-
10 történik; de az életre jött ifju megtudván történetét
átkozni kezdi a' halált 's addig nem hágy neki bekét,
mig meg nem igéri mátkája feltámadását, olly feltétellel
azonban, hogy az öreg részegest kezére kerítik. A' mi
úgy esik meg, hogy az ifju lerészegíti az öreget 's esz-
15 mélet nélkül viszi el a' halál' palotájához, hol künn egy
fekete őr áll; a' halál kijő, feléleszti a' leányt át adja az
ifjunak (a' leány szép álmokat beszél el szeretőjének,
kiről álmodá hogy egy mennyei vidéken őt gyakorta
meglátogatá, az ifjú:

20 lelkem látogatott meg, mert az halálod óta örökké
téged keresett; de most örülünk.)

's át veszi a' holtnak tetsző öreget kire régen fente fogát.
Azonban egy halotti hirnok érkezik, ki sok igen külön-
nemű (többnyire nevetséges kicsapongás vagy elhetet-

25 lenség szülte halomásokat) bejelent 's a' halálnak a'
 lelkek' elfogadására kellvén mennie a' részegét nem temeti
 el hanem ideiglen palotájába zárja. A' részeg felébred
 a' halál' palotájában 's furcsa értekezést tart bútorairól.
 30 *⟨Majd szabadulásról gondolkodik.⟩ ⟨A' halál haza jó, 's*
[mulatójában?] irtózva ismeri meg Ahasverust a' halhatlan
zsidót.⟩ A' részeg a' palota kapujánál; az őr szomjazik
 és ásit; a' részeg kinyújtja neki kobakját, melyből az
 nagyot iszik. Tetszik neki. Megint szomjazik, megint
 35 iszik 's énekelni kezd. Harmadszor is kér; de a' részeg
 azt mondja, hogy jöjön be a' kobakért. Az őr egy kis
 tünődés után ajtót nyit, a' részeg kijő, 's most együtt
 isznak az őr elesik. A' részeg beviszi rázárja az ajtót's
 elmegy, nyomban jön a' halál és sokaig zörgetvén 's
 40 be nem mehetvén végre betöri az ajtót 's ott leli részegen
 az őrt. Sopánkodik.

— Lakodalom.

A' házasok vígan vannak, egyszerre belép az öreg <'s
berekeszti a' lakomát⟩ 's a' halált ⟨ki átöltözve bejött,
ebrudon kivetteti 's örökre megtiltja neki a házat.⟩ meg-
 ragadja a szökevényt. Avval haza megy; de ijedve tudja
 45 meg, hogy az öreg Bory, kit haza vitt, a' halhatatlan
 zsidó. 's elszalad.

NB. A' darab kezdete:

A' halál egy víg csárdába lép, egy fél messzel bor mellett
 hol hallja hogy mindenfelé gúnynyal 's megvetve szólnak
 's énekelnek felőle nagy haraggal felugrik 's
 50 „ki itt az úr?

kiáltja, melyre mindnyájan ijedve borulnak földre, csak
 az öreg Bory nem a' halál egy ideig monologisál, hogy
 e' szapora nemzetséget nem győzi irtani, azonban örül a'
 bókolásnak; 's hetvenkedik, hogy *⟨de végre észreveszi*
 55 *az öreg Boryt 's dühe még fölebb hág; végre avval engesz-*
telődik hogy egy áldozatot ígérnek. A' sor az öreg részegesre
esik.⟩ Az öreg részeges Bory érezvén, úgymond, a' sáf-
 rány illatot, teli kobakjával a' sarokból, hol eddig egyedül

meg nem hunyászkodva iddogált, el akar osonni, de a'
60 Halál nyakon ragadja, 's mint kire régen fáj foga áldo-
zatúl megtartja, a' többieket nagy fenyegetés közt
elbocsátván.

A' darab közepén a' halál szolgálkat fogad. <bor sörbet>
palaczk, dohány köszvény sat. befogadja, lélekbaj, szere-
65 lem, nátha, elutasítatnak, a' balesetnek kitörvén a' lába,
szinte.

Méreg gyilok ti nem kellett gaz emberek. sat.

1837—1838

3. számú töredék

<Ahasverus>

Ö. Z S I D Ó (a' halálhoz)

Ezerszer híttalak 's te nem jövél 's most
mig a' világ világ lesz, nem halok meg
Most nem halok, nem, bár mint akarnád,
Most nem halok meg, míg világ világ lesz.

5 Látni akarom mint lesz semmivé
Mint száll egyik nemzedék a' más után,
Mint hullnak össze minden csillagok
Hamvába mint száll a' roppant világ.
A' romladékon állni akarok

10 Orjási romladékodon világ
Midőn már senki sem lesz, egyedül
És úgy halok meg; mert fog tetszeni
De tőled nincs mit félnem

H A L Á L

Bölcsét hatalmast dúst megöldösék
15 Bajnok, ki ezreket dúlt, meg nem állt előttem,
Király, kinek meghódolt a' világ
Bölcs, a' ki észszel mennyekig hatott
Mind porba hulltak általam

20 Minden királyok öldöklője én,
Ki Caesart láttam és Napoleont,
A' régi Sandort, 's gyilkos Etelét
Hervadva dőlni karjaim köze

*

Hah itt van kelmed Borbogár uram?
'S ti emesztők, kik gyomrotok már
25 Ugy is földbe híva,
Kik enni tudtok 's inni korhelyek
Ti állanátok békén?

1837—1838

[AZ ÖRÖK ZSIDÓ MÁSODIK VÁZLATA]

A' halál egy embert keres mindenütt rég óta kit szeretne temetve látni. Ez az örök zsidó. Az örök zsidó tudván földi halhatlanságát daczol és játszik vele. Egykor eltemetve fölkel a' sirból 's szökik a' halál elől dévajsból
 5 's véletlen a' halál palotájába bukkanik, hol a' halál letartóztatja. Unatkozván benéz két függön ablakon, egyikben holtak' szellemeit másokban a' születendők' arnyait látja. Azonban egy nyílt ablaknál egy setét alak jelenik meg. Ez ki miután az angyalok közül hullott le,
 10 az ördögöktől is számüzetett, míg egy lelket nem hoz ki a' rossz szellemeknek megfelel. Ez az egész világgal elégtellessen 's a' színlés kétszínűség ellen panaszkodik. A' zsidó leitatja 's ez végre átadja a' kulcsot. Ekkor kiereszti a' holtak' árnyait, a' születendők' alakjait. (Több
 15 jelenet) Midőn már nagy a' zavar, a' zsidó ki akar szökni, utána toldúl az egész szellem akkor jön a' halál, nehéz emésztő füstöt bocsát egy szelenczéből mellyre a' szellemek vissza huzódnak. E' bűnért az örök zsidót tüstént meg akarja olni; de ez nem sikerülven a' részeg ördögöt
 20 hallja káromkodása' közt fölocsudni.

Szóló gépek.

Ezek mestere, (a' születendők közül szabadult előre, midőn a' zsidó kibocsátotta őket.) művét bevégezvén, egy rövid játékot adat gépeivel. Mindünnen bámulatot arat.

25 Egy bujdosó nő, ki leányával éjtszaka betévedvén a'
gépek házába a' mint a' mozgato deszkán végig megy,
's eleinte felhomály azutan tökéletés világ lesz, a' gépek
feltámadnak 's szerepeik szerent megtámadják, ő könyö-
30 rög de végre kísérteteket vél 's borzadva szorítja lány-
káját keblére 's a' mint a' mozgató deszkaról letántoro-
dik a' gepek vissza esnek és sötétség lesz. A' művész
előjön lámpával, 's hogy összerogyott 's csak nem örült
asszonyt észre hozza, újra eljatszat egy kegyetlen gyil-
kost ábrázoló gepet 's pár szó után megmutatja, hogy
35 az nem élő lény hanem ő csinálta, szétbontván tagjait,
végre alapfáját tüzre rakja 's az éhes bujdósónak ételt
melegít. Az ördög egy kétségbeesett dologhoz fog 's a'
gépeket emberekké teremti, ellopván angyal korában a'
teremtő erőnek egy szikráját, melyet ezredek óta tarto-
40 gatott, hogy ezen lelkekből szerezhessen egy kielégítőt,
miutan ismét emberi alakot ölthet 's reménye az embe-
riséget megjavítani a gépektől, kik minden rosszaságot
magokba szivandottak, az emberszerű életet vissza-
vonandván. A' gépművész saját gépei által megrohantat-
45 va bajjal menekül, 's mielőtt végkép emberré alakulhat-
nának, átokba veti egész jövőendő életöket, hogy soha
örömet boldogságot ne érezzenek. 'S ezek elszélednek a'
világba. — A' halál keresni megy a' gépembereket,
miután az örök zsidóval hiába birkozott meg.

1847—1848

Arany János

Az örök zsidó

(1860, kritikai kiadás szerinti datálás)

Pihenni már. - Nem, nem lehet:

Vész és vihar hajt engemet,

Alattam a föld nem szilárd,

Fejem fölött kétélű bárd...

Tovább! tovább!

Az út, hová talpam nyomul,

Súlyed, ropog, átvékonyul;

Ónsúllyal a kolosszi lég

Elzúzna, ha megállanék...

Tovább! tovább!

Rettent a perc, a létező,

S teher minden következő;

Új léptem új kigyón tapod:

Gyülölöm a mát s holnapot...

Tovább! tovább!

Éhes vagyok: ennem iszony;

Láng az ital, midőn iszom;

Álmam szilaj fölrettenés,

Kárpit megől szivembe kés...

Tovább! tovább!

S melyet hazud a sivatag,
Mind délibáb: tó és patak;
Gyümölcs unszol, friss balzsamu:
Kívül arany, belül hamu...
Tovább! tovább!

Rohannom kell - s a földi boly
Mellettem gyorsan visszafoly:
Ködfátyol-kép az emberek:
Én egy arcot sem ismerek...
Tovább! tovább!

Oh, mily tömeg! s én egyedül,
Útam habár közé vegyül:
Érzem, mint csónak a habot,
Hogy átmenet mind rám csapott...
Tovább! tovább!

Az üstökös meg' visszatér,
Kiröppent nyíl oda is ér,
Az eldobott kő megpihen:
Én céltalan, én szüntelen
Tovább! tovább!

Pusztán folyam mért nem vagyok,
Hogy inna fel aszú homok!
Mért nem futó, veszett vihar,
Mely ormokon egyszer kihal...
Tovább! tovább!

Írígylem az ágról szakadt
Levelkét: hisz majd fennakad;
Írígylem az ördögszekért:
Árokba hull: céljához ért...
Tovább! tovább!

Szegény zsidó... Szegény szívem:
Elébb-utóbb majd megpihen.
Az irgalom nagy és örök,
Megszán s átkom nem mennydörög:
Tovább! tovább!